

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТІВ, ЩО МАЮТЬ ЮРИДИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ, ЗМІНИ ЧИ ПРИПИНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ

Чурпіга Г. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ

Статтю присвячено дослідженню процесуальних особливостей виконання судових рішень у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення для виникнення, зміни чи припинення сімейних прав та обов'язків.

Ключові слова: виконання судових рішень; встановлення фактів, що мають юридичне значення; сімейні права та обов'язки.

Одним із видів неспорядного цивільного судочинства є окреме провадження, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав. Встановлення спеціального порядку розгляду і вирішення зазначених справ пов'язане із тим, що вони мають свої специфічні риси, наприклад, щодо суб'єктного складу, дії принципів цивільного процесу, меж судового розгляду тощо.

Справи окремого провадження різноманітні. Кожна категорія справ окремого провадження відрізняється від іншої не тільки специфікою суб'єктного складу та особливостями процесуального механізму розгляду, а й особливою процедурою виконання судових рішень. Зокрема, у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення для виникнення, зміни чи припинення сімейних прав та обов'язків, особливість процедури виконання судових рішень знаходить прояв у тому, що ухвалені у таких справах рішення суду виконуються шляхом направлення копії рішення до органу, у якому встановлений судом факт підлягає державній реєстрації, та (або) є підставою для видачі відповідного документа.

Процесуальні особливості виконання судових рішень неодноразово були предметом наукових розвідок вчених-процесуалістів. Відповідні дослідження проводили М. І. Ан, С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, О. Г. Жуковський, І. Д. Колайгора, В. А. Кройтор, А. В. Нечасев, В. Г. Олюха, М. І. Панченко, С. Я. Фурса, Є. І. Фурса, С. В. Щербак та інші вчені. Водночас зазначені науковці досліджували, здебільшого, особливості виконавчого провадження у цілому як завершальної стадії судового провадження. Процесуальні особливості виконання судових рішень, ухвалених у справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення для виникнення, зміни чи припинення сімейних прав та обов'язків, ще й досі не виступали предметом наукових розвідок.

Виходячи із зазначеного, *метою* цієї статті є виокремлення та дослідження процесуальних особливостей виконання судових рішень, ухвалених у справах про встановлення фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення сімейних прав та обов'язків.

Враховуючи юридичну природу сімейних правовідносин, їх зміст та суб'єктний склад, а також положення ч. 2, 3 ст. 234, ч. 1, 2 ст. 256 ЦПК України, ст. 130 – 132 СК України, можна дійти висновку, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення таких фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення сімейних правовідносин: 1) родинних відносин між фізичними особами; 2) реєстрації шлюбу; 3) розірвання шлюбу; 4) усиновлення; 5) батьківства (материнства); 6) проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу.

Встановлення факту родинних відносин може мати місце, якщо в силу певних причин зазначений факт не був зареєстрований органами державної реєстрації актів цивільного стану (далі – органами ДРАЦСу), у реєстрації зазначеного факту органами ДРАЦСу було відмовлено, помилка органів ДРАЦСу в актовому записі має настільки давнє походження, що її виправлення має потягти за собою цілу низку виправлень у інших актових записах тощо [1, с. 80].

При цьому, як роз'яснив Пленум Верховного Суду України у п. 7 своєї Постанови «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» від 31.03.1995 р. № 5, суд вправі розглядати справи про встановлення родинних відносин, коли цей факт безпосередньо породжує юридичні наслідки, наприклад, якщо підтвердження такого факту необхідне заявникові для одержання в органах, що вчиняють нотаріальні дії, свідоцтва про право на спадщину, для оформлення права на пенсію в зв'язку із втратою годувальника. Поряд із цим суд не може відмовити в розгляді заяви про встановлення факту родинних відносин з мотивів, що заявник може вирішити це питання шляхом встановлення неправильності запису в актах цивільного стану.

Суди можуть встановлювати факти усиновлення, реєстрації та розірвання шлюбу, якщо в органах ДРАЦСу не зберігся відповідний запис, у його відновленні було відмовлено або запис може бути відновлений лише на підставі рішення суду про встановлення факту реєстрації акта цивільного стану. Типова ситуація може виникнути при реєстрації шлюбу на судні, якщо на день звернення до органу ДРАЦСу для отримання свідоцтва про шлюб одна з осіб, з якою було зареєстровано шлюб на судні, померла.

Особливість даної категорії справ полягає у тому, що суд встановлює не сам факт усиновлення, реєстрації або розірвання шлюбу, а факт державної реєстрації зазначених фактів.

Відповідно до ст. 130–132 СК України факт батьківства (материнства) може бути встановлений за рішенням суду у разі смерті чоловіка, який не перебував у шлюбі з матір'ю дитини (смерті жінки, яка вважала себе матір'ю дитини), якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень проведено за прізвищем матері, а ім'я та по батькові батька дитини записані за вказівкою матері (ч. 1 ст. 135 СК України) або запис про матір дитини, батьки якої невідомі, проведено за рішенням органу опіки та піклування (ч. 2 ст. 135 СК України).

Встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу здійснюється судом тільки у випадку, якщо цей факт породжує виникнення, зміну або припинення правовідносин, зокрема: виникнення права спільної сумісної власності на майно, набуте чоловіком і жінкою за час спільного проживання, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними, і, як наслідок, поширення на правовий режим такого майна положень гл. 8 СК України (ст. 74 СК України); виникнення права на утримання відповідно до положень ст. 76 СК України у того з них, хто став неприцездатним під час спільного проживання, якщо жінка та чоловік тривалий час проживали однією сім'єю (ч. 1 ст. 91 СК України); виникнення права врегулювати свої сімейні (родинні) відносини за договором, який має бути укладений у письмовій формі (ч. 2 ст. 9 СК України) тощо.

За результатами розгляду справ про встановлення фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення сімейних правовідносин, суд ухвалює рішення. Відповідно до ч. 2 ст. 259 ЦПК України рішення суду про встановлення факту, який підлягає реєстрації в органах ДРАЦСу або нотаріальному посвідченню, не замінює собою документів, що видаються цими органами, а є тільки підставою для одержання зазначених документів.

Таким чином, особливість виконання рішень суду про встановлення фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення сімейних правовідносин, полягає у тому, що в силу свого констатуючого характеру вони не потребують видачі виконавчого листа, а реалізуються шляхом направлення копії такого рішення, яке набрало законної сили, до органу, у якому встановлений судом факт підлягає державній реєстрації, та (або) є підставою для видачі відповідного документа [2, с. 491].

Відповідно до ч. 1–3 ст. 9 Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» державна реєстрація актів цивільного стану проводиться з метою забезпечення реалізації прав фізичної особи та офіційного визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження, шлюбу, розірвання шлюбу, зміни імені, смерті. Державна реєстрація актів цивільного стану проводиться шляхом складення актових записів цивільного стану – документів органу державної реєстрації актів цивільного стану, які містять персональні відомості про особу та підтверджують факт проведення державної реєстрації акта цивільного стану.

Порядок внесення змін до актових записів цивільного стану регулюється Правилами внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 12 січня 2011 року за № 96/5.

Після ухвалення копії рішень суду про встановлення фактів родинних відносин між фізичними особами, реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення, батьківства (материнства) направляються до органів ДРАЦСу за місцем зберігання відповідного актового запису цивільного стану і згідно із пп. 2.13.1, 3.17 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання є підставою для внесення змін до відповідних актових записів або їх поновлення.

На підставі рішення суду про внесення змін, доповнень або виправлень до актових записів цивільного стану вносяться відповідні зміни, які зазначені в рішенні суду. Зокрема, на підставі рішення суду про встановлення факту батьківства (материнства) в актовому записі про народження змінюються відомості про батька (матір) та вносяться пов'язані з цим інші зміни. Встановлення судом факту родинних відносин між фізичними особами, усиновлення, реєстрації або розірвання шлюбу, у свою чергу, є підставою для поновлення актового запису цивільного стану у відділі ДРАЦСу за місцем його первинного складання.

У разі, якщо актовий запис цивільного стану, до якого необхідно внести зміни у зв'язку з встановленням факту батьківства, материнства, а також доповненням і виправленням відомостей, що в ньому містяться, було складено компетентним органом іноземної держави, з якою Україною не укладено договору про правову допомогу та правові відносини у цивільних і сімейних справах, або якщо законодавством іноземної держави встановлено інший порядок внесення змін, відмінний від передбаченого законодавством України, або неможливості його направлення органами іноземної держави (стихійне лихо, військові дії тощо), що підтверджується відповідними документами, актовий запис цивільного стану попередньо поновлюється відділом ДРАЦСу за місцем проживання заявника. Про поновлення актового запису цивільного стану та внесення до нього відповідних змін повідомляється компетентному органу іноземної держави (2.28 Правил внесення змін до актових записів цивільного стану, їх поновлення та анулювання).

Дещо інший порядок виконання судових рішень встановлено законом у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу. Зазначений факт не підлягає державній реєстрації, тому копія рішення суду про встановлення даного факту подається заявником у відповідні органи для досягнення бажаного правового результату.

Так, якщо метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу було виникнення права на спадкування за законом (ст. 1264 ЦК України), копія такого рішення суду подається нотаріусу, який відповідно до п. 4.1 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого

наказом Міністерства юстиції України від 22 лютого 2012 р. за № 296/5 (далі – Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України), при видачі свідоцтва про право на спадщину за законом перевіряє наявність підстав для закликання до спадкування за законом осіб, які подали заяви про видачу свідоцтва. При цьому відповідно до п. 4. 2 зазначеного Порядку доказом родинних та інших відносин спадкоємців зі спадкодавцем можуть бути, у тому числі, копії рішень суду, що набрали законної сили, про встановлення факту родинних та інших відносин.

Якщо метою встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу було підтвердження правової підстави для ухвалення судового рішення про усиновлення ними дитини (ч. 4, 5 ст. 211 СК України), копія відповідного рішення, що набрало законної сили, подається разом із заявою про усиновлення до суду, який розглядатиме справу.

Залежно від мети встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу копія рішення суду про встановлення зазначеного факту може бути подана до інших органів.

Таким чином, у межах цієї невеликої наукової розвідки ми виокремили особливості процесуальної форми виконання судових рішень у справах про встановлення фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення сімейних прав та обов'язків. Основні **висновки** нашого дослідження можна звести до таких положень:

1) рішення суду, ухвалені у справах про встановлення фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення сімейних прав та обов'язків, в силу свого констатуючого характеру не потребують видачі виконавчого листа, а реалізуються шляхом направлення копії такого рішення, яке набрало законної сили, до органу, у якому встановлений судом факт підлягає державній реєстрації, та (або) є підставою для видачі відповідного документа;

2) після ухвалення копії рішень суду про встановлення фактів родинних відносин між фізичними особами, реєстрації шлюбу, розірвання шлюбу, усиновлення, батьківства (материнства) направляються до органів ДРАЦСу за місцем зберігання відповідного актового запису цивільного стану і є підставою для внесення змін до відповідних актових записів або їх поновлення. При цьому зміни, доповнення, виправлення вносяться до паперових носіїв актових записів цивільного стану та одночасно до Державного реєстру актів цивільного стану громадян, а заявникові повторно видається або надсилається для вручення до відділу ДРАЦСу за місцем його проживання свідоцтво про державну реєстрацію акта цивільного стану;

3) у разі подання до відділу ДРАЦСу рішення іноземного суду про внесення змін, поновлення, анулювання актових записів цивільного стану питання про його виконання вирішується згідно з чинним законодавством України та з урахуванням вимог міжнародних договорів України про надання правової допомоги, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

4) копії рішення суду, ухваленого у справах про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, виходячи з того, що зазначений факт не підлягає державній реєстрації, подаються заявником до відповідних органів (нотаріуса, суду тощо) для досягнення бажаного правового результату.

Усі інші питання, пов'язані із дослідженням процесуальних особливостей виконання судових рішень у справах про встановлення фактів, що тягнуть за собою виникнення, зміну чи припинення прав та обов'язків іншої юридичної природи, виходять за межі цієї статті і становлять *перспективні напрями подальших наукових розвідок*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Меренкова Л. К.* Реализация процессуальных норм по делам об установлении родственных отношений граждан // Реализация процессуальных норм органами гражданской юстиции. – Свердловск, 1988. – С. 80–83.
2. *Осокина Г. Л.* Гражданский процесс. Особенная часть / Г. Л. Осокина. – М.: Норма, 2010. – 960 с.

This scientific article is devoted to the isolation and study of procedural peculiarities of the execution of judgments related to establishing the facts that have legal significance for the occurrence, change or termination of family rights and obligations.

Стаття посвящена дослідженню процесуальних особливостей виконання судових рішень по справах об установленні фактів, маючих юридичне значення для виникнення, зміни або припинення сімейних прав та обов'язків.

ОЗНАКИ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Яриш О. М.,

здобувач НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У статті розглянуто питання ознак інформації як об'єкта цивільних прав. Представлено нові ознаки та охарактеризовано існуючі ознаки інформації як об'єкта цивільних прав.

Ключові слова: інформація, об'єкт цивільних прав, ознаки інформації.

Інформація є важливою складовою сучасних суспільних відносин. При нормативному врегулюванні обов'язково має враховуватись інформаційна складова, яка може бути представлена об'єктом правовідносин чи